

KONCEPT NEFORMALNOG OBRAZOVANJA

Mr. sc. Ermin Kuka, magistar politologije
Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Rad se bavi osnovnim obilježjima i karakteristikama jednog od oblika obrazovanja, a to je neformalno obrazovanje. Pored formalnog (obveznog) i informalnog (spontanog, neplaniranog), prisutno je i u praksi postoji i neformalno obrazovanje. Značaj neformalnog obrazovanja postao je veoma velik, tako da ono ima iznimno važnu ulogu u današnjem vremenu stalnih i brzih promjena u globalnom svijetu življenja i poslovanja. Svrha rada jest prezentirati temeljne odrednice i ulogu neformalnog obrazovanja u društvu, a cilj je rada elaborirati i dokazati značaj koji neformalno obrazovanje ima u današnje vrijeme. U elaboraciji navedene tematike korištena je, u najvećoj mjeri, analiza sadržaja dosadašnjih istraživanja u okviru toga područja.

Ključne riječi: obrazovanje, neformalno obrazovanje, metode obrazovanja, planiranje, programiranje.

Uvod

Obrazovanje je jedan od temeljnih stupova na kojima počiva svaka zajednica, društvo odnosno, u širem smislu, država, pa globalno i cijeli svijet. Već odavno svima je postalo jasno da bez obrazovanja nema ni društvenoga napretka. Svjetska bi povijest bez obrazovanja bila *tabula rasa* (neispisana ploča, prazna ploča).

Postoje razni vidovi obrazovanja, a oni se u široj literaturi najčešće razvrstavaju u dvije osnovne grupe, a to su formalno (obvezno) obrazovanje i neformalno (neobvezno, dobrovoljno) obrazovanje. Rad je fokusiran na drugi vid obrazovanja – na neformalno obrazovanje odnosno na njegovo pojmovno određenje, odrednice i karakteristike. Svrha rada jest čitateljima približiti taj pojam, koji je još uvijek nedovoljno prezentiran i empirijski prakticiran. No svakako ono ima veoma važnu ulogu u općem napretku svakog pojedinca, a slijedom toga i cijeloga društva.

O neformalnom obrazovanju

Obrazovanje predstavlja dinamičan proces kojim se proizvode i osiguravaju individualna znanja i vještine. Tri temeljne forme obrazovanja u modernom društvu jesu:

1. formalno obrazovanje
2. neformalno obrazovanje i
3. informalno obrazovanje.

Formalno obrazovanje definira se kao institucionalno obrazovanje, a podrazumijeva proces koji se događa unutar jasno definiranog i određenog formalnoobrazovnog sustava, zakonski je legitimirano, a krajnji mu je rezultat stjecanje određenih znanja i sposobnosti.

Neformalno je obrazovanje tip obrazovnog procesa koji podrazumijeva izvaninstitucijske obrazovne aktivnosti kojima se stječu određena znanja i vještine, a sudjelovanje je u takvim aktivnostima dobrovoljno.

Informalno obrazovanje podrazumijeva razne oblike stjecanja znanja i vještina koje obuhvaćaju samoinicijativne ili spontane oblike obrazovanja, tj. spontane oblike prijenosa znanja, stavova, vještina.

Sva tri navedena oblika obrazovnih aktivnosti zajedno čine homogenu cjelinu koja se naziva konceptom cjeloživotnog učenja (engl. *Long Life Learning*). Budući da se značajan segment ovog istraživanja odnosi na neformalno obrazovanje, pozornost će se posvetiti upravo tom obliku obrazovnih aktivnosti.

Postalo je sasvim jasno i očito da je neformalno obrazovanje (engl. *non-formal education*) sve rasprostranjeniji i prisutniji oblik učenja i obrazovanja te da je neformalno obrazovanje postalo potreba i neophodnost modernog (poslovnog) življenja, rada i djelovanja.

Postoji mnogo definicija različitih autora i teoretičara obrazovanja kojima se nastoji definirati i približiti široj javnosti koncept neformalnog obrazovanja kao teorije i prakse. S tim u vezi, ulazeći u samu bit pojma neformalnog obrazovanja, autor Darko Marković u svom radu pod nazivom „Šta je neformalno u neformalnom obrazovanju?“ upućuje na osnovne odrednice koje trebamo imati na umu kada se govori o neformalnom obrazovanju (Marković, 2005, 11):

- *organizirane i planirane* obrazovne aktivnosti
- koje potiču *individualno i društveno učenje*
- stjecanje različitih *znanja i vještina*, razvoj *stavova i vrijednosti*
- koje se događaju izvan sustava formalnog obrazovanja
- koje su *komplementarne* formalnom obrazovanju
- u kojima je *sudjelovanje dobrovoljno*
- a dizajnirane su i izvedene od strane *obučenih i kompetentnih edukatora*.

S pravom se može zaključiti da navedene odrednice predstavljaju bit koncepta neformalnog obrazovanja.

Uža definicija jest ona koje kaže da „neformalno obrazovanje obuhvata sve one oblike usvajanja znanja i vještina koji nisu strogo obavezni, koji ne obuhvaćaju formalne oblike obrazovanja i čije prakticiranje i usvajanje zavisi od svake osobe pojedinačno“ (Kuka, 2010, 31).

Najvažnija odrednica neformalnog obrazovanja i, sasvim sigurno, glavni uzrok privlačnosti tog oblika obrazovanja, jest činjenica da je ono izvaninstitucionalno i dobrovoljno. Dakle nema strogo obvezujućih institucionalnih naredbi koje bi prisilile pojedince na prakticiranje takvih oblika obrazovanja, kao što je to slučaj s formalnim (obveznim) obrazovanjem. S tim u vezi Philip Coombs neformalno obrazovanje definira kao „skup vanškolskih aktivnosti za obrazovanje i stručno osposobljavanje, koje bi trebalo da budu dopuna školskoj nastavi“ (Kulić i Despotović, 2005, 120).

Često se pojam neformalnog obrazovanja u literaturi pojavljuje i pod drugim nazivima, kao što su netradicionalno obrazovanje, izvanškolsko obrazovanje, nekonvencionalno obrazovanje, mreže učenja, kulturno-estetsko obrazovanje itd.

Neformalnim obrazovanjem šire se spoznajne mogućnosti, proširuju i dograđuju postojeća znanja i vještine stečene kroz formalno obrazovanje te usvajaju ona znanja, sposobnosti i vještine s kojima se tijekom formalnog obrazovanja nije susretalo. S tim u vezi, postoje razni vidovi neformalnog obrazovanja, kao što su primjerice:

- različiti seminari, treninzi, tečajevi, radionice
- kampovi i razmjene
- izviđački programi
- dugoročne razmjene volontera
- rad na projektima (timski rad)
- ples
- pisanje
- konferencije
- predavanja itd.

Sve navedene obrazovne aktivnosti svrstavaju se u dvije široke kategorije, tj. dvije vrste programa neformalnog obrazovanja, a to su

1. programi obrazovanja (stjecanje različitih znanja i vještina) i
2. programi odgoja (učenje pravilnom ponašanju i pozitivnim društvenim vrijednostima).

Neformalno je obrazovanje prema svim svojim obilježjima specifičan vid obrazovanja. U specifične se oblike neformalnog obrazovanja ubrajaju:

1. obuka na poslu
2. obrazovni trening
3. program naukovanja
4. *online* obrazovanje i sl.

Prvih deset esencijalnih odrednica (karakteristika) neformalnog obrazovanja koje ga čine tako specifičnim, a do kojih se došlo ispitivanjem skupine iskusnih trenera i predavača, jesu sljedeće (Marković, 2005, 12):

1. dobrovoljno sudjelovanje
2. osobni i profesionalni razvoj
3. učenje s grupom, u grupi i od grupe
4. program baziran na potrebama društva i sudionika
5. proces učenja veoma je važan
6. obučeni i kvalificirani edukatori
7. fleksibilna struktura (planovi, program...)
8. utemeljenost na demokratskim vrijednostima (ljudska prava, participacija...)
9. podijeljenost odgovornosti za rezultate učenja između voditelja i grupe i
10. osnaživanje sudionika.

UNESCO-ova definicija neformalnog obrazovanja iz 1972. godine svodi pojam neformalnog obrazovanja na organiziranu edukativnu djelatnost van formalnog sustava koja ima za svrhu zadovoljiti potrebe korisnika, ali i ciljeve učenja.

Savremeni andragozi posebno naglašavaju činjenicu da neformalno obrazovanje označava „organiziranu i sistemsku obrazovnu aktivnost usmjerenu na osposobljavanje odraslih za rad, socijalne aktivnosti i privatni život“ (Kulić i Despotović, 2005, 120).

Neformalno obrazovanje namijenjeno je najrazličitijim skupinama stanovništva, od mladih do odraslih, a sve se više traži i cijeni u modernom svijetu te postaje presudnim čimbenikom za postizanje uspjeha i konkurentске prednosti na tržištu rada. Stoga je potrebno imati razvijen sustav učinkovitog upravljanja i koordiniranja te vrste djelatnosti u društvu.

Neformalno obrazovanje nije nešto što je nastalo spontano, već ima svoju dugu i šaroliku povijest od vremena kada se uopće nije vrednovalo pa do današnjeg modernog doba, kada postaje presudnim čimbenikom pojedinačne i kolektivne uspješnosti.

Ciljevi i zadaci neformalnog obrazovanja

Cilj je ono čemu se teži, ono što se želi ostvariti u budućnosti uz ulaganje napora i truda te uz veliku želju za ostvarenje te težnje. Kao što i svako drugo društveno djelovanje ima svoj cilj, i neformalno obrazovanje ima jasno definirane ciljne točke prema kojima je usmjereno. Širok je spektar ciljeva neformalnog obrazovanja, a jedan od njih jest i razvijanje potreba

odraslih ljudi i mladih ljudi, tj. integracija pojedinaca u društvo, stvaralaštvo, organizaciju svakodnevnog življenja.

Neformalno obrazovanje teži omogućiti svakoj osobi da bude akter u svim onim sadržajima i programima koji su tijekom formalnog obrazovanja i u njegovu okviru bili nedostupni ili ih se gotovo nikako nije doticalo. Cilj neformalnog obrazovanja odnosno obuke uposlenika jest da „obezbjedi svim uposlenicima da ostvare i održe neophodne sposobnosti za obavljanje svojih uloga u poslovnom procesu“ (Zubović, 2010, 29).

U današnjim uvjetima sve veće nesigurnosti pojedinaca na tržištu radne snage, ciljevi formalnog i neformalnog obrazovanja se sve više institucionaliziraju (uokviruju) u razne oblike politika zapošljavanja gotovo svih zemalja svijeta. Neformalno obrazovanje za jedan od ciljeva ima upravo to da svakog pojedinca učini ozbiljnim kandidatom na tržištu radne snage, jer se s vremenom sve niže spušta prag selekcije u odabiru potencijalnih kandidata na otvorenim radnim mjestima.

S druge strane, zadaci neformalnog obrazovanja podrazumijevaju sve aktivnosti koje su usmjerene prema postizanju ciljeva. Obrazovanje i usavršavanje, a posebno neformalno obrazovanje, danas se smatraju uvjetom opstanka i daljeg razvoja i perspektive modernog društva. U Kopenhaškoj deklaraciji¹, usvojenoj od strane Europske unije (EU) 2002. godine, jasno se navodi da su „strategije za doživotno učenje i mobilnost od ključnog značaja za promoviranje zapošljivosti, aktivnog građanstva, društvene inkluzije i ličnog razvoja“ (Kresoje, 2007, 19).

Često se navodi da je glavni put za izlaz iz siromaštva i put prema dinamičnom razvoju utrt razinom prakticiranja neformalnih oblika obrazovanja i obuke, tj. obrazovanja svakog pojedinca kao člana društva na svim razinama i tijekom cijeloga života.

Jedan od osnovnih zadataka neformalnog obrazovanja jest i pružanje primjerenih programa koji će obuhvatiti cijeli životni vijek svake osobe pojedinačno. Stoga se navodi nekoliko temeljnih zadataka neformalnog obrazovanja, a oni su sljedeći (Kulić i Despotović, 2005, 118):

1. omogućiti obrazovanje onima za koje školovanje nije realistična alternativa
2. osigurati nove vještine i stavove podesne za siromašno ruralno stanovništvo
3. izbjeći kulturne prepreke u iskorištavanju školske učinkovitosti
4. iskoristiti oskudne obrazovne resurse i

¹ Deklaracija europskih ministara za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i Europske komisije, koji su se sastali u Kopenhagenu 29. i 30. studenoga 2002. godine na temu unapređivanja europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Svrha deklaracije bila je da se zemlje koje nisu članice EU, ali pripadaju europskom ekonomskom prostoru, zemlje koje su u procesu pristupanja, kao i zemlje kandidati te europski socijalni partneri, zajedno sa zemljama članicama i Europskom komisijom, posvete prioritetima i provedbi Rezolucije o cjeloživotnom učenju koju je usvojilo Vijeće EU (obrazovanje i mladi) 27. lipnja 2002.

5. modificirati postojeći školski sustav.

Pored navedenih zadataka, neformalno obrazovanje ima i zadatak poboljšanja osnovnih uvjeta života građana te širenja znanja vezanih uz razne vidove proizvodnje te općeg zdravlja stanovništva.

Svim zadacima neformalnog obrazovanja ide u prilog činjenica da neformalno obrazovanje ne poznaje godine, spol, rasu i kulturu te nije time ograničeno. U neformalnom obrazovanju svi su isti i svi imaju iste mogućnosti.

Zaključak

Uloga i značaj neformalnog obrazovanja u današnje je vrijeme vrlo velika, pogotovo uslijed permanentnih i brzih promjena koje traže da se na njih brzo i učinkovito odgovori. S tim u vezi, stjecanje novih znanja, sposobnosti, vještina i kompetencija kroz neformalne oblike obrazovanja predstavlja ključni odgovor i konkurentsku prednost za sve one koji žele opstati i nesmetano obavljati svoje poslovne, ali i privatne aktivnosti. Da bi se sve to učinkovito ostvarilo, potrebno je i učinkovito planirati i programirati neformalno obrazovanje, s jasno postavljenim ciljevima i zadacima koji se žele implementirati. Sasvim je sigurno da će i u budućem razdoblju neformalno obrazovanje imati ključnu ulogu i konkurentsku prednost za sve one koji ga prakticiraju. Takvih je pojedinaca sve više, osobito zbog toga što je takvo obrazovanje temeljeno na dobrovoljnoj, a ne na prinudnoj odluci.

Literatura:

1. Marković, D. (2005.) *Šta je neformalno u neformalnom obrazovanju? Neformalno obrazovanje u Evropi*. Beograd: Grupa "Hajde da...".
2. Kuka, E. (2010.) *Imperativ prosperiteta*. Sarajevo: KNS-Udruženje za kulturu Novo Sarajevo.
3. Kulić, R. / Despotović, M. (2005.) *Uvod u andragogiju*. Zenica: Dom štampe Zenica.
4. Zubović, J. (2010.) *Razvoj privrede zasnovan na ulaganjima u ljudske resurse i stranim investicijama*. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
5. Kresoja, B. (2007.) O neformalnom obrazovanju. *Cjeloživotno učenje i neformalno obrazovanje*. Novi Sad: Novosadski humani centar. 3/2007:19-22.

Concept of Informal Education

Summary: This paper deals with the basic characteristics of one form of education, which is the informal education. In addition to the formal (compulsory) and informal (spontaneous, unplanned) education, informal education is present and exists in the practice. The importance of informal education has become very great. In the age of

constant and rapid changes in today's global world of living and business, its role has become extremely important. The purpose of this paper is to present the main determinants and the role of informal education in society, and its aim is to elaborate and demonstrate the importance of informal education, which it currently has. In elaborating the above mentioned subjects, we have used content analysis of previous research within this field to the largest extent.

Keywords: education, informal education, methods of education, planning, programming.

Das Konzept der informellen Bildung

Zusammenfassung: Dieser Beitrag befasst sich mit den grundlegenden Funktionen und Merkmalen einer von den Bildungsformen, nämlich der informellen Bildung. Neben der formalen (obligatorischen) und informellen (spontanen, ungeplanten) Bildung existiert auch die informelle Bildung und ist in der Praxis präsent. Der Stellenwert der informellen Bildung ist sehr groß geworden, so dass sie eine extrem wichtige Rolle in der heutigen Zeit der ständigen und rasanten Veränderungen der globalen Wirtschafts- und Lebenswelt spielt. Es ist der Zweck dieses Beitrages, die wesentlichen Determinanten und die Rolle der informellen Bildung in der Gesellschaft zu präsentieren, und es ist das Ziel dieses Beitrages, die Bedeutung der informellen Bildung in der heutigen Zeit zu erarbeiten und zu beweisen. Bei der Ausarbeitung dieser Thematik wurde in vollem Umfang die inhaltliche Analyse der bisherigen Studien auf diesem Gebiet verwendet.

Schlüsselbegriffe: Bildung, informelle Bildung, Bildungsmethoden, Planung, Programmierung.